

Sławiński, Roman

Stronnictwo Pracy w województwie olsztyńskim w latach 1946-1950

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 467-478

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Roman Sławiński

STRONNICTWO PRACY W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1946 — 1950

1. WSTĘP

Stronnictwo Pracy powstało 10 października 1937 roku na kongresie warszawskim z połączenia Chrześcijańskiej Demokracji i Narodowej Partii Robotniczej. Przez cały okres II wojny światowej Stronnictwo Pracy wchodziło w skład obozu londyńskiego. Pod koniec wojny część demokratycznych działaczy Stronnictwa z Zygmuntem Felczakiem utworzyła grupę Stronnictwo Pracy „Zryw”. Poparła ona polityczny program Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i częściowo włączyła się w jego realizację¹. Tak więc Stronnictwo składało się z dwóch, różniących się od siebie zarówno pod względem politycznym, jak i doktrynalnym, grup: chadeckiej, kierowanej przez Karola Popiela, który powrócił do kraju z Londynu, i radykalnej z Felczakiem na czele. Wobec konieczności politycznej (gdyby obie grupy nie doszły do porozumienia władze państwowe odmówiłyby legalizacji Stronnictwa) rozłam w Stronnictwie zlikwidowano, co nastąpiło ostatecznie 14 listopada 1945 roku na mocy tzw. umowy toruńskiej².

Mimo formalnego zlikwidowania rozłamu, w rzeczywistości istniały w Stronnictwie nadal dwie grupy polityczne. Jedna praktycznie pozostawała w opozycji do władz państwowych, druga natomiast usiłowała na drodze pozytywnej współpracy z innymi partiami politycznymi włączać się do konkretnych zadań politycznych i gospodarczych³. Grupa Popiela w znacznej mierze dublowała mikołajczykowski Polskie Stronnictwo Ludowe, skupiając w Stronnictwie Pracy elementy opozycyjne, natomiast grupa Felczaka nie znajdowała właściwego poparcia w chadeckich „dołach”⁴. Istnienie dwóch obozów rozbijało Stronnictwo od wewnątrz i hamowało jego rozwój organizacyjny.

Zawiązująca się wewnątrz Stronnictwa walka frakcyjna była skrzętnie ukrywana przez jego władze naczelne. Na wszystkich zjazdach wojewódzkich, zwoływanych przed mającym się odbyć w dniach 19 i 20 marca 1946 roku Kongresem, członkowie Zarządu Głównego, a szczególnie sam Popiel, podkreślali, że w Stronnictwie nie ma zasadniczych różnic, a występujące sprze-

1 Z. Kowalski, *Kształtowanie się systemu partyjnego PRL*, w: *Referaty na konferencję popularnonaukową na temat „Perspektywy rozwoju demokracji socjalistycznej w Polsce”*, Opole 1974, s. 19.

2 J. Majchrowski, *Na drodze do zjednoczenia Stronnictwa Pracy i Stronnictwa Demokratycznego po II wojnie światowej*, w: *Geneza Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego na ziemi krakowskiej*, Warszawa 1978, s. 62.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*.

czności dotyczą mało ważnych spraw⁵. Między innymi na zjeździe wojewódzkim Stronnictwa Pracy w Rzeszowie, który odbył się 14 kwietnia 1946 roku, Karol Popiel w swym wystąpieniu wyraźnie stwierdził, że „nie ma żadnych różnic w programie Stronnictwa, a nieporozumienia, jakie czasem zachodzą, nie stanowią żadnego niebezpieczeństwa dla ideologii, kierunku i działalności Stronnictwa”⁶. Mimo wewnętrznych sporów, trwały przygotowania do Kongresu, jak i do uczczenia trzeciej rocznicy tragicznej śmierci gen. Władysława Sikorskiego⁷.

Do poważnej konfrontacji między grupą „Zryw”, a grupą Popiela doszło w lipcu 1946 roku. Grupa „Zryw” zwołała 13 lipca 1946 roku posiedzenie Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego Stronnictwa Pracy, na którym podjęto uchwałę o odroczeniu Kongresu⁸. W odpowiedzi na to zwolennicy Karola Popiela zwołali na dzień 18 lipca 1946 roku posiedzenie Zarządu Głównego, na którym potępiono decyzję działaczy lewicowych, dążących do odroczenia Kongresu, a jednocześnie postanowiono zawiesić działalność Stronnictwa, aż do zmiany stanowiska rządu w sprawie mającego się odbyć Kongresu. Władze państwowe przychyliły się bowiem do uchwały Komitetu Wykonawczego z 13 lipca 1946 roku, odwołującej Kongres⁹. W zaistniałej sytuacji spór w Stronnictwie oparł się o czynniki rządowe, przy czym bezpośrednio przyczyną był fakt, że obie rywalizujące ze sobą grupy wystosowały listy do wicepremiera rządu, Władysława Gomułki, i prezidenta Krajowej Rady Narodowej, Bolesława Bieruta. Władze państwowe uważyły nadal, że Stronnictwo Pracy może być uznane jedynie w warunkach zgody wewnętrznej i nie zaangażowały się w zaistniały spór. W tej sytuacji lewica Stronnictwa, na kolejnym posiedzeniu Komitetu Wykonawczego pod koniec lipca 1946 roku, oświadczyła, że stanowisko kilku członków Komitetu Wykonawczego Zarządu Głównego Stronnictwa (chodziło o Popiela i jego zwolenników), którzy nie podporządkowali się Komitetowi w sprawie odroczenia Kongresu i weryfikacji delegatów na Kongres, było konsekwentnie dywersyjne i zmierzało świadomie do rozbicia Stronnictwa¹⁰. Prawicowa grupa Stronnictwa, widząc swoją przegraną, próbowała utworzyć oddzielną organizację pod nazwą „Chrześcijańskie Stronnictwo Pracy”, ale nie otrzymała na to zezwolenia władz państwowych¹¹.

Największą porażką dla grupy Popiela było powołanie w końcu sierpnia 1946 roku nowej Rady Naczelnej Stronnictwa, która na swoim pierwszym posiedzeniu powołała Prezydium Rady Naczelnej, w skład której weszli: Michejda jako przewodniczący, Mańkowski, Grajek i Celica jako zastępcy przewodniczącego. Sekretarzem został wybrany Sobol, a wicesekretarzami Mojsiewicz i Małolepszy. Poza tym uzupełniono skład Komitetu Wykonawczego, do którego dokooptowano Goszczyńskiego, Małachowskiego, Sukiennickiego,

5 Świadczą o tym przemówienia K. Popiela i innych członków władz naczelnych Stronnictwa, wygłoszone na zjazdach wojewódzkich, a zamieszczone na łamach „Odnowy” — organu prasowego SP (por. np. *Odnowa*, 1946, nr 1 z 3 III, s. 8; *ibidem*, 1946, nr 8 z 7 IV, s. 10; *ibidem*, 1946, nr 9 z 21 IV, s. 1 i in.).

6 *Ibidem*, 1946, nr 10 z 5 V, s. 15.

7 *Ibidem*, 1946, nr 16 z 16 VI, s. 1; *ibidem*, 1946, nr 18 z 30 VI, s. 1; J. Pannenkowa, *Zotnierz — mąż stanu i człowiek*, *ibidem*, 1946, nr 19 z 7 VII, ss. 1—3.

8 J. Bulicka, *Stronnictwo Pracy wobec węzłowych problemów gospodarczo-społeczno-politycznych w latach 1945—1946*, Maszynopis w Bibliotece WSNS przy KC PZPR, s. 63.

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*, s. 64.

11 J. Majchrowski, *op. cit.*, s. 63.

Trzebińskiego i Urbańskiego. Ponadto Rada Naczelna powołała nową Komisję Rewizyjną i Centralny Sąd Honorowy¹². Na zakończenie obrad Rada Naczelna uchwaliła rezolucję, w której udzieliła całkowitego poparcia linii politycznej lewicowych działaczy Stronnictwa, a jednocześnie potępiła tych członków, którzy nawoływali do zawieszenia jego działalności¹³. W końcowej części rezolucji zobowiązano wszystkich radykalniejszych członków do podjęcia pracy organizacyjnej i politycznej, opierającej się na linii politycznej, wytyczonej przez nowe władze Stronnictwa.

Tak więc pierwsze powojenne posiedzenie Rady Naczelnej Stronnictwa Pracy zamyka w zasadzie okres walki, jaka toczyła się między grupą pravicową a lewicową w łonie Stronnictwa, zakończony pełnym zwycięstwem tej ostatniej. W tej sytuacji Popiel jesienią 1946 roku opuścił kraj¹⁴.

Porażka polityczna pravicowej grupy Stronnictwa spowodowała, że Episkopat wycofał swe poparcie dla tej partii, uznając, że nie reprezentuje ona ruchu katolickiego, chociaż władze Stronnictwa podkreślały nadal jego katolicki charakter¹⁵.

2. SPRAWY ORGANIZACYJNE

W województwie olsztyńskim Stronnictwo Pracy rozpoczęło działalność najpóźniej ze wszystkich partii i stronnictw politycznych, gdyż dopiero pod koniec września 1946 roku¹⁶. Zasadniczą przyczyną był brak aktywu w województwie oraz spory we władzach naczelnych Stronnictwa. Jednym z organizatorów Stronnictwa Pracy w województwie olsztyńskim był Józef Szyrmer, który na polecenie Zarządu Głównego tej partii zorganizował Zarząd Wojewódzki, obejmując w nim stanowisko prezesa¹⁷. W skład nowo zorganizowanego Zarządu weszli ponadto: Bolesław Górnik — wiceprezes, Józef Chrabąszczewicz — sekretarz, Stefan Orłowski — skarbnik oraz Zdzisław Brochocki, dr Zygmunt Robel, Feliks Soboczyński, Stanisław Szewczyk i Wiktor Wilkoszewski jako członkowie¹⁸.

Zarząd Wojewódzki Stronnictwa Pracy, zgodnie z nakreślonym planem

12 J. Bulicka, op. cit., s. 66. Autorka przy nazwiskach nie podaje imion.

13 Ibidem.

14 Ibidem, s. 65.

15 J. Majchrowski, op. cit., s. 63.

16 Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Ziem Odzyskanych (dalej AAN, MZO), sygn. 189. Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie za IX 1946, s. 45. Trudno ustalić datę dzienną utworzenia Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie, gdyż nie zachował się protokół z zebrania organizacyjnego. Wiadomo jednak, że pod koniec września 1946 r. przedstawiciel Zarządu Głównego SP powiadomił Wydział Społeczno-Polityczny UW o organizowaniu komórek partyjnych na terenie województwa.

17 Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Olsztynie (dalej AWKSD), wspomnienia J. Szyrmera, s. 1. Józef Szyrmer urodził się 17 I 1907 r. w ziemi łomżyńskiej. W okresie międzywojennym studiował przez dwa lata prawo i trzy lata historię na Uniwersytecie Warszawskim. Ponadto ukończył Wyższą Szkołę Wojskową. Brał udział w kampanii wrześniowej, a po jej zakończeniu przebywał w obozie jenieckim do r. 1945. Do Olsztyna J. Szyrmer przybył 13 VI 1945 r.; do 1950 był naczelnikiem Wydziału Wojskowego Urzędu Wojewódzkiego. W latach 1952—1973 był dyrektorem Wojewódzkiego Zrzeszenia Frywatnego Handlu i Usług w Olsztynie. Po przejściu na emeryturę w 1973 r. nadal aktywnie pracuje społecznie.

18 Centralne Archiwum Historyczne Stronnictwa Demokratycznego (dalej CAHSD), Zarząd Wojewódzki SP w Olsztynie (dalej ZWSP w Olsztynie), bez sygn., Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 5 X 1946 — 20 XI 1946, s. 1.

pracy organizacyjnej, przystąpił do tworzenia zarządów powiatowych. Do listopada 1946 roku powołano zarządy powiatowe Stronnictwa w Biskupcu, Braniewie i Koło Miejskie w Olsztynie¹⁹. Do końca 1946 roku zorganizowano instancje powiatowe w Kętrzynie, Iławie, Lidzbarku Warmińskim, Morągu, Piszcu i Węgorzewie²⁰.

Na czele zarządów powiatowych stanęli między innymi: Jan Majdecki w Biskupcu, Leopold Reiner w Braniewie, Józef Zazemblowski w Iławie, zaś prezesem Koła Miejskiego w Olsztynie został dr Stanisław Kubczak²¹.

W 1947 roku powstały zarządy powiatowe w Olsztynie, Ostródzie i Szczytnie²².

Pierwszy Zjazd Wojewódzki Stronnictwa Pracy, który odbył się 19 października 1947 roku, zamknął w zasadzie okres tworzenia powiatowych instancji Stronnictwa na terenie województwa olsztyńskiego. Nie zachowały się, niestety, materiały źródłowe na temat tego zjazdu. Omawiano na nim zapewne zagadnienia organizacyjne, oceniono działalność Stronnictwa i wytyczono kierunki pracy na przyszłość oraz wybrano nowe władze wojewódzkie. W skład Zarządu Wojewódzkiego weszli: prezes — Józef Szyrmer, I wiceprezes — Bolesław Górnik, II wiceprezes — Stanisław Kubczak, sekretarz — Ludwik Zieliński, zastępca sekretarza — Zdzisław Bielecki, skarbnik — Stefan Orłowski, zastępca skarbnika — Antoni Pronobis i członkowie — Apolonia Bieniewicz, Józef Chrabąszczewicz, Józef Łukiewski, Jan Majdecki, Zygmunt Mierzwiński, Zygmunt Pawłowski, Feliks Soboczyński i Józef Zazemblowski. Oprócz Zarządu Wojewódzkiego wybrano na zjeździe Wojewódzką Komisję Rewizyjną i Wojewódzki Sąd Partyjny. Przewodniczącym Komisji Rewizyjnej został Stefan Smoliński, a członkami — Zofia Chrabąszczewiczowa i Leopold Reiner. Sąd Partyjny wybrano w składzie: prezes — Aleksander Zubelewicz, członkowie: Jan Balicki, Leon Drzewiński, Wacław Górski, Bolesław Jasiński, Antoni Misiewicz i Franciszek Sosin²³.

Zarząd Wojewódzki, Komisja Rewizyjna i Sąd Partyjny były najwyższymi instancjami partyjnymi Stronnictwa Pracy w województwie²⁴.

Na zebraniu wojewódzkim Stronnictwa 27 października 1947 roku dokonano wyboru Komisji Kontroli Partyjnej (przewodniczący — Bolesław Górnik) i Propagandowej, na czele której stanął Józef Chrabąszczewicz²⁵. W końcu 1947 roku Zarząd Wojewódzki dokonał jeszcze wyboru Komisji Interwencyjnej (przewodniczący — B. Górnik)²⁶.

Najważniejszym organem Stronnictwa na szczeblu powiatowym był Zjazd Powiatowy Delegatów, zwoływany przez Zarząd Powiatowy Stronnictwa Pracy. Zjazd oceniał i zatwierdzał sprawozdania z działalności Zarządu Powia-

19 Ibidem.

20 Ibidem.

21 Ibidem oraz Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za III 1947, s. 1.

22 CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za III 1947, s. 1.

23 Ibidem, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 8 I 1948, s. 1.

24 J. Bulicka, op. cit., s. 16.

25 CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 8 I 1948, s. 1. Członkami Komisji Kontroli Partyjnej zostali wybrani: Stanisław Garliński, Józef Chrabąszczewicz, Jan Chmieliński, Stanisław Kubczak i Stefan Małesa, a Propagandowej — Zdzisław Bielecki, Jan Majdecki, Zygmunt Mierzwiński, Ludwik Zieliński.

26 Ibidem, s. 2. Na członków Komisji Interwencyjnej wybrano: Stanisława Kubczaka, Feliksa Soboczyńskiego i Ludwika Zielińskiego.

towego oraz wybierał nowe władze Zarządu i Powiatową Komisję Rewizyjną²⁷.

Zarządy powiatowe podlegały bezpośrednio Zarządowi Wojewódzkiemu Stronnictwa Pracy.

Poważne braki źródłowe nie pozwalają na pełne przedstawienie wewnętrznej struktury organizacyjnej Zarządu Wojewódzkiego i zarządów powiatowych²⁸. Z tych samych względów nie sposób przedstawić całokształtu działalności instancji powiatowych Stronnictwa w latach 1946—1950. W sprawozdaniach miesięcznych Zarządu Wojewódzkiego działalność zarządów powiatowych była omawiana bardzo ogólnikowo. Z instancji terenowych najlepiej pracował Zarząd Powiatowy w Biskupcu, który do kwietnia 1947 roku zwerbował prawie 100 członków. Prowadził on ożywioną działalność propagandową poprzez wygłaszanie referatów na temat historii i programu działania Stronnictwa oraz organizacyjną, tworząc koła miejskie w Biskupcu i Reszlu oraz gminne w Rydlewie²⁹.

Do dobrze pracujących instancji terenowych należało również Koło Miejskie w Olsztynie³⁰.

Słabo pracowały natomiast Zarządy Powiatowe w Ostródzie, Pasłęku i Piszku, ponieważ nieliczny aktyw Stronnictwa na terenie tych powiatów miał trudności z werbowaniem nowych członków³¹.

W pracy organizacyjnej pomagał zarządom powiatowym w miarę swych możliwości Zarząd Wojewódzki, udzielając instruktażu organizacyjnego, przysyłając okólniki i zarządzenia władz centralnych i wojewódzkich Stronnictwa oraz literaturę ideologiczną. Mimo to zarządy powiatowe często odczuwały brak tych ostatnich. Z tego względu Zarząd Wojewódzki niejednokrotnie zwracał się do Zarządu Głównego z prośbą o przysłanie większej liczby egzemplarzy okólników i publikacji, dotyczących historii Stronnictwa³².

W roku 1949 nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej Stronnictwa. Dotychczasowy Zarząd Wojewódzki został przekształcony w Wojewódzki Komitet, zaś zarządy powiatowe — w powiatowe komitety³³.

Stanowisko prezesa Zarządu Wojewódzkiego, a następnie przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Pracy Józef Szyrmer pełnił do 7 stycznia 1950 roku³⁴. Po nim stanowisko to objął dr Stanisław Kubezak, który pełnił tę funkcję do lipca 1950 roku, tj. do momentu połączenia się Stronnictwa Pracy ze Stronnictwem Demokratycznym³⁵.

27 J. Kozik, SD i SP w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945—1950. Komitetu wojewódzkie. Informator, w: Studia i materiały z dziejów województwa katowickiego w Polsce Ludowej, t. 8, 1973, s. 349.

28 CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za IV 1947, s. 2 oraz Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 21 XII 1946 — 20 I 1947, s. 1.

29 Ibidem.

30 Ibidem.

31 Ibidem, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za VI 1947, s. 1.

32 Ibidem, Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za III 1947 r., s. 2 i Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za IV 1947 r., s. 2.

33 AWKSD, Relacja J. Szyrmera, s. 2 oraz J. Kozik, op. cit., s. 350.

34 J. Szyrmer 7 I 1950 r. otrzymał na własną prośbę, za zgodą władz naczelnych SP, urlop organizacyjny (CAHSD, Komitet Wojewódzki SP w Olsztynie (dalej KWSP Olsztyn), bez sygn., Sprawozdanie z posiedzenia Prezydium Komitetu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 15 III 1950, s. 1).

35 AWKSD, Wspomnienia J. Szyrmera, s. 2.

Na posiedzeniu Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Olsztynie 11 lipca 1950 roku kilku działaczy Stronnictwa Pracy w imieniu swojej organizacji zgłosiło akces do Stronnictwa Demokratycznego. Byli to: Józef Łukiewski — Prezes Izby Rzemieślniczej w Olsztynie i Andrzej Wenda — inspektor Stronnictwa Pracy, a w skład komisji powołanej przez Prezydium Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego, która miała przejąć instancję Stronnictwa Pracy, weszli: Ryszard Gnoiński, Janusz Jagusiewicz i J. Trawiński³⁶. 30 lipca 1950 roku na plenarnym posiedzeniu Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Olsztynie dokooptował do swego kierownictwa byłych członków Stronnictwa Pracy: na II wiceprezesa Wojewódzkiego Komitetu powołano Antoniego Michalskiego, a na III wiceprezesa Kubczaka, zaś na członków — Mariana Hadera i Jana Chmielińskiego³⁷. Nie wszyscy byli członkowie Stronnictwa Pracy z terenu województwa olsztyńskiego zgłosili chęć wstąpienia do Stronnictwa Demokratycznego, ponieważ niektórzy nie zgadzali się z założeniami programowymi Stronnictwa Demokratycznego i fakt połączenia Stronnictwa Pracy ze Stronnictwem Demokratycznym traktowali jako likwidację tego pierwszego³⁸. Takie stanowisko, zajęte przez wielu członków Stronnictwa, wynikało w dużej mierze z niepodjęcia przez wojewódzkie kierownictwo Stronnictwa Pracy akcji wyjaśniającej cel i znaczenie połączenia się ze Stronnictwem Demokratycznym.

W pracy organizacyjnej i społeczno-politycznej w województwie olsztyńskim Stronnictwo Pracy — podobnie jak Stronnictwo Demokratyczne — opierało się na warstwach pośrednich: inteligencji, rzemieślnikach i kupcach, spośród których rekrutowało się najwięcej członków tej partii. Miało ono ambicję rozszerzenia swych wpływów na robotników, ale udało się to w niewielkim stopniu.

Stan materiałów źródłowych nie pozwala na przedstawienie dokładnego składu socjalno-zawodowego Stronnictwa Pracy w województwie olsztyńskim w omawianym okresie, umożliwia jedynie przedstawienie ogólnego stanu liczbowego. Według danych źródłowych stan liczbowy obu tych partii przedstawiał się następująco (pierwsza liczba to członkowie Stronnictwa Pracy, druga — członkowie Stronnictwa Demokratycznego): 31 grudzień 1946 roku — 114 i 260; 31 grudnia 1947 roku — 266 i 376; 31 grudnia 1948 roku — 266 i 456; 31 grudnia 1949 roku — 200 i 604; 15 marca 1950 roku — 200 i 630³⁹.

Liczba członków Stronnictwa Pracy w województwie olsztyńskim w stosunku do ogólnej liczby członków w kraju była nieduża, na przykład w 1948 roku stanowiła 1,04% ogółu członków Stronnictwa w skali ogólnokrajowej⁴⁰, gdy liczba ludności woj. olsztyńskiego stanowiła 2,4% ogółu ludności kraju.

36 CAHSD, Wojewódzki Komitet SD Olsztyn (dalej WKSD Olsztyn), sygn. VIII/10/A/48, Protokół z posiedzenia Prezydium WKSD w Olsztynie z 11 VIII 1950, s. 1.

37 CAHSD, WKSD Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego WKSD w Olsztynie za III kwartał 1950 r., s. 1.

38 W źródłach aktowych brak informacji co do liczby byłych członków SP, którzy wstąpili do SD.

39 CAKSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności ZWSP w Olsztynie za okres 21 XII 1946 — 20 I 1947, ss. 1—2. Wykaz stanu liczbowego członków SP w 1947, s. 1; Sprawozdanie ZWSP w Olsztynie za II 1948, s. 1; KWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności KW i sekretariatu SP w Olsztynie za okres I—15 III 1950, s. 1; CAHSD, WKSD Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie WKSD w Olsztynie za lata 1947—1948, s. 1; Sprawozdanie WKSD w Olsztynie za I kwartał 1950 r., s. 3.

40 Biuletyn Informacyjny Zarządu Głównego SP nr 3 z 1948 r., s. 5.

3. DZIAŁALNOŚĆ

Założenia programowe Stronnictwa Pracy wyraźnie różniły się w zagadnieniach społeczno-gospodarczych od programu Polskiej Partii Robotniczej czy Polskiej Partii Socjalistycznej⁴¹. Tezy programowe wypowiadają się za uspołecznieniem tylko kluczowych gałęzi gospodarki narodowej, takich jak: górnictwo, hutnictwo i inne działy przemysłu ciężkiego, energetyka, banki, postulując jednocześnie konieczność rozwiązania inicjatywy prywatnej w handlu, rzemiośle oraz w przemyśle lekkim⁴².

Stosunek Stronnictwa Pracy do zagadnienia reformy rolnej był zbliżony do stanowiska Polskiego Stronnictwa Ludowego w tej sprawie. Twierdzono, że parcelacja większych majątków rolnych nie rozwiąże zagadnienia reformy rolnej. Postulowano tworzenie samodzielnych, silnych ekonomicznie gospodarstw indywidualnych⁴³.

W odniesieniu do oświaty Stronnictwo Pracy opowiadało się za wprowadzeniem powszechnego i bezpłatnego nauczania, przy czym jednocześnie podkreślało, że Kościół katolicki powinien mieć duży wpływ na wychowanie religijne młodzieży i kształtowanie podstaw życia rodzinnego⁴⁴.

W polityce zagranicznej Stronnictwo Pracy, podobnie jak inne stronnictwa demokratyczne, występowało za ścisłą współpracą i sojuszem z ZSRR i innymi państwami oraz za szybkim uznaniem granicy polskiej na Odrze i Nysie Łużyckiej przez mocarstwa zachodnie⁴⁵.

Stronnictwo Pracy wysuwało postulat pełnego zagospodarowania ziem zachodnich i północnych, widząc w tym dużą rolę sektora prywatnego.

Z chwilą powstania Stronnictwa w województwie olsztyńskim jego członkowie włączyli się w proces tworzenia nowego życia społeczno-politycznego i gospodarczego, współpracując, pomimo pewnych różnic programowych, z członkami Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej, Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego. Płaszczyzną wspólnego działania była Wojewódzka Komisja Porozumiewawcza Stronnictw Demokratycznych, w pracach której brali udział przedstawiciele Stronnictwa Pracy — Bolesław Górnik i Józef Szyrmer⁴⁶.

Zgodnie z uchwałą Zarządu Głównego i Prezydium Rady Naczelnej Stronnictwa Pracy z października 1946 roku, partia ta w ramach Stronnictwa Bloku Demokratycznego włączyła się aktywnie w przygotowanie wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku⁴⁷. Z działaczy terenowych wyróżnił się szczególnie Jan Majdecki, prezes Zarządu Powiatowego Stronnictwa Pracy w Biskupcu⁴⁸.

Także w obchodach 1 Maja i w uroczystościach rocznicowych z okazji powołania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego nie zabrakło człon-

41 Por. np. W. Góra, *Zjednoczenie ruchu robotniczego w Polsce*, w: *Ruch robotniczy w Polsce Ludowej*, Warszawa 1975, ss. 124–126.

42 *Czym jest SP i do czego dąży*, Katowice 1947, ss. 15, 18.

43 *Ibidem*, s. 19.

44 *Ibidem*, ss. 21–22.

45 *Ibidem*, s. 24.

46 CAHSD, Komisja Porozumiewawcza Stronnictw Demokratycznych w Olsztynie (dalej KPSPD), bez sygn., Protokół z posiedzenia Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Olsztynie z 12 VI 1947, s. 1.

47 *Wiadomości Mazurskie*, 1946, nr 247 z 25 X, s. 1.

48 CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 21 XII 1946–20 I 1947, s. 1.

ków Stronnictwa Pracy⁴⁹. Również w akcji zbierania podpisów pod sztokholmskim apelem Światowej Rady Pokoju wziął udział aktyw Stronnictwa Pracy⁵⁰.

Współpraca Stronnictwa Pracy z ruchem zawodowym była minimalna i ograniczała się do udziału w pracach Związku Zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego i Użyteczności Publicznej.

Jednocześnie niektórzy członkowie tej partii aktywnie uczestniczyli w pracach takich organizacji społecznych jak: Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Polski Czerwony Krzyż, Liga Kobiet, Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza⁵¹ i Liga Morska.

Stronnictwo Pracy w woj. olsztyńskim zwróciło szczególną uwagę na rozwój rzemiosła, słusznie uważając, że dobrze rozwijające się rzemiosło będzie stanowiło ważny czynnik w rozwoju gospodarczym regionu. Sprawy te omawiano na zwołanym przez Wojewódzki Komitet Stronnictwa 30 października 1949 roku zjeździe rzemieślników — członków i sympatyków tej partii.

W dyskusji omówiono aktualną sytuację rzemiosła w woj. olsztyńskim z uwzględnieniem takich zagadnień jak: spółdzielczość rzemieślnicza, zaopatrzenie warsztatów rzemieślniczych w surowce, wymiar podatków i czynszu za wynajmowane na warsztaty pomieszczenia. Na zakończenie zjazdu uchwalono rezolucję, w której udzielono Stronnictwu poparcia w sprawach polityki rzemieślniczej, wyrażając przy tym nadzieję, że nastąpi poprawa zaopatrzenia rzemieślników w surowce, zaś władze administracyjno-skarbowe zmienią zasadę wymiaru podatku i czynszu, gdyż ponoszone z tego tytułu wysokie opłaty doprowadziły do likwidacji wielu warsztatów rzemieślniczych. W rezolucji podkreślono również, że rzemiosło może odegrać pozytywną rolę w realizacji planu 6-letniego⁵².

W celu uaktywnienia rzemieślników Komitet Wojewódzki Stronnictwa Pracy w Olsztynie postanowił zwrócić większą uwagę na propagowanie spółdzielczości⁵³.

W dziedzinie gospodarczej istniała ścisła współpraca między instancją wojewódzką Stronnictwa Pracy i Stronnictwa Demokratycznego. Odbływały się wspólne posiedzenia kierownictw obu Stronnictw, na których omawiano sprawy rzemiosła, udział w akcji likwidacji odlogów i objęcia patronatów nad ośrodkami maszynowymi przez koła rzemieślnicze⁵⁴.

Do walki z rozwiniętą na szeroką skalę spekulacją artykułami żywnościowymi i samowolnym podnoszeniem cen Wojewódzki Zarząd Stronnictwa Pracy w Olsztynie wydelegował dwóch swoich członków: Michała Łukiew-

⁴⁹ Ibidem, Sprawozdanie z przebiegu uroczystości 1-majowych w 1947 r., s. 1 oraz KPSD Olsztyn, bez sygn., Protokół z posiedzenia Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych z 7 VII 1947, s. 1.

⁵⁰ CAHSD, KWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Komitetu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za V 1950, s. 2. Do akcji zbierania podpisów oddelegowani zostali następujący członkowie SP; Olgierd Donimirski — członek Wojewódzkiego Komitetu Obrońców Pokoju, Gajda, Leszczyński, Antoni Michalski, Henryk Szafranek i Halina Szyrmerowa.

⁵¹ AWKSD, Wspomnienia J. Szyrmera, s. 2 oraz CAHSD, KWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Komitetu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za V 1950, s. 2. Do pracy w Lidze Morskiej został delegowany Zdzisław Bielecki.

⁵² Biuletyn Informacyjny SP nr 11 z 1946 r., ss. 23—24.

⁵³ CAHSD, KWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Komitetu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 1 I—15 III 1950, s. 2.

⁵⁴ CAHSD, WKSD Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Wydziału Ekonomicznego Wojewódzkiego Komitetu SD w Olsztynie za I kwartał 1950 r., s. 2 oraz AWKSD, Wspomnienia J. Szyrmera, s. 2.

skiego i Antoniego Michalskiego. Podjęli oni pracę w ramach utworzonego w tym celu 12 czerwca 1947 roku Wojewódzkiego Komitetu Społecznego do Walki z Drożyzną⁵⁵.

Członkowie Stronnictwa Pracy zasiadali także we władzach administracji państwowej. Aczkolwiek było ich niewielu w porównaniu z liczbą przedstawicieli Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, a później Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, to jednak wnieśli pewien wkład w jej rozwój.

Stanowisko wojewody pełnił dr Zygmunt Robel — członek Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Pracy, a wicestarostą powiatu biskupieckiego był Jan Majdecki⁵⁶.

Również w terenowych radach narodowych zasiadali przedstawiciele Stronnictwa. Ich wpływy w aparacie władzy były jednak niewielkie, co wynikało w dużej mierze ze spóźnionego startu organizacyjnego Stronnictwa na terenie woj. olsztyńskiego. Ogółem w Wojewódzkiej Radzie Narodowej zasiadało czterech przedstawicieli Stronnictwa Pracy.

Pierwszy mandat w Mazurskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej przyznano Stronnictwu decyzją Prezydium Rady z 15 października 1946 roku. Decyzją Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Pracy w Olsztynie mandat ten powierzono Józefowi Szyrmerowi⁵⁷. Następny mandat otrzymało Stronnictwo w listopadzie 1946 roku — przyznano go Feliksowi Soboczyńskiemu⁵⁸. W piśmie z 9 kwietnia 1947 roku do Prezydium Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie Zarząd Wojewódzki Stronnictwa prosił o przyznanie dodatkowo jeszcze dwóch mandatów, uzasadniając swoje stanowisko liczebnym wzrostem Stronnictwa i jego zwiększoną działalnością⁵⁹. Ponownie w tej samej sprawie pisano 8 maja 1947 roku⁶⁰. Przychylając się do prośby Zarządu Wojewódzkiego w Olsztynie Prezydium Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie postanowiło przyznać Stronnictwu dodatkowo dwa mandaty. Otrzymali je Bolesław Górnik i Jan Majdecki⁶¹. W Związku z rezygnacją 19 marca 1948 roku przez Feliksa Soboczyńskiego z funkcji radnego Wojewódzkiej Rady Narodowej, Zarząd Wojewódzki Stronnictwa na jego miejsce oddelegował Ludwika Zielińskiego — sekretarza Zarządu Wojewódzkiego⁶².

55 CAHSD, KPSP Olsztyn, bez sygn., Protokół z posiedzenia Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych w Olsztynie z dnia 12 VI 1947, s. 1.

56 CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 21 XII 1946 — 20 I 1947, s. 1.

57 Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Olsztyńska Wojewódzka Rada Narodowa (dalej OWRN), sygn. 19, s. 159, Pismo Biura Prezydiального Mazurskiej WRN z 17 X 1946 do Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie, s. 160 oraz pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 23 X 1946 do Prezydium Mazurskiej WRN w Olsztynie.

58 Ibidem, s. 176, Pismo Biura Prezydiального Mazurskiej WRN z 13 XI 1946 do SP, SD i PSL „Nowe Wyzwolenie” w Olsztynie; s. 171, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 16 XI 1946 do Prezydium Mazurskiej WRN w Olsztynie.

59 Ibidem, s. 260, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 9 IV 1947 do Prezydium Mazurskiej WRN w Olsztynie.

60 Ibidem, s. 203, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 8 V 1947 do Prezydium Mazurskiej WRN w Olsztynie.

61 Ibidem, s. 201, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 3 V 1947 do Prezydium Mazurskiej WRN w Olsztynie; sygn. 21, s. 68, Karta personalna B. Górnik.

62 Ibidem, sygn. 19, s. 361, Pismo F. Soboczyńskiego z 19 III 1948 do Prezydium Olsztyńskiej WRN; s. 359, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 24 III 1948 do Prezydium Olsztyńskiej WRN; s. 359, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 24 III 1948 do Prezydium Olsztyńskiej WRN.

W pracach poszczególnych komisji Wojewódzkiej Rady Narodowej brali udział wszyscy radni — członkowie Stronnictwa Pracy. Górnik był przewodniczącym Komisji Dyscyplinarnej i członkiem Komisji Finansowo-Budżetowej, Kulturalno-Oświatowej i Prawniczo-Regulaminowej, a Majdecki członkiem Komisji Prawniczo-Regulaminowej i Osiedleńczo-Rolnej. Prezes Zarządu Wojewódzkiego Stronnictwa Pracy, Szyrmer, był członkiem Komisji Odznaczeniowej i Komisji dla Spraw Ludności Polskiej Pochodzenia Miejscowego, a Soboczyński członkiem Komisji Kontroli Społecznej, Kwalifikacyjnej, Gospodarczej i Odbudowy⁶³. W roku 1948 członkiem Komisji Kontroli Społecznej, Kwalifikacyjnej, Gospodarczej i Odbudowy w miejsce Soboczyńskiego mianowano Zielińskiego⁶⁴.

W lutym 1950 roku w Wojewódzkiej Radzie Narodowej w miejsce radnych: Górnika, Majdeckiego, Szyrmera i Zielińskiego zasiedli inni przedstawiciele Stronnictwa: Marian Hader, Jan Chmieliński, dr Stanisław Kubczak i Władysław Radek⁶⁵.

Niewielki był udział członków Stronnictwa Pracy w pracach powiatowych rad narodowych. Wynikało to nie tylko ze słabej pracy organizacyjnej części instancji powiatowych Stronnictwa, ale także z niedoceniania Stronnictwa przez terenowe instancje Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej czy Stronnictwa Ludowego. Stronnictwo Pracy najlepiej było reprezentowane w powiatowych radach narodowych w Biskupcu, Braniewie i w Iławie⁶⁶.

Bardzo znikomy był udział Stronnictwa w działalności miejskich rad narodowych. Stronnictwo posiadało swego przedstawiciela jedynie w Miejskiej Radzie Narodowej miasta Olsztyna. Mandat radnego w Miejskiej Radzie Narodowej miasta Olsztyna otrzymało Stronnictwo na podstawie decyzji Prezydium Rady z 10 grudnia 1946 roku⁶⁷. Stanowiło to 0,4% ogółu radnych Miejskiej Rady Narodowej (ogółem w 1946 roku Miejska Rada Narodowa miasta Olsztyna liczyła 40 członków).

W gminnych radach narodowych na terenie woj. olsztyńskiego Stronnictwo nie było reprezentowane.

Liczbę radnych Stronnictwa Pracy w Wojewódzkiej Radzie Narodowej i powiatowych radach narodowych oraz procent radnych Stronnictwa w stosunku do ogółu radnych w latach 1946—1950 ilustruje tabela 1.

Procent radnych — członków Stronnictwa Pracy w Olsztyńskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej wynosił 3,4 i cały czas utrzymywał się na tym samym poziomie, z wyjątkiem 1946 roku, w którym wynosił 3,3. W radach powiatowych procent ten był niższy i wahał się od 1,0 do 1,5.

Niektórzy członkowie Stronnictwa poświęcali w swej działalności społecznej nieco uwagi sprawom ludności miejscowego pochodzenia. Roztoczyli

⁶³ Ibidem, sygn. 21, s. 68, Karta personalna B. Górnika; sygn. 22, s. 18, Karta personalna J. Majdeckiego; s. 134, Karta personalna F. Soboczyńskiego; s. 177, Karta personalna J. Szyrmera.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 19, s. 359, Pismo Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie z 24 III 1948 do Prezydium Olsztyńskiej WRN.

⁶⁵ CAHSD, KWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie z działalności Komitetu Wojewódzkiego i Sekretariatu SP w Olsztynie za okres I I — II 1950, s. 1.

⁶⁶ CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., Sprawozdanie Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za II 1947, s. 1 oraz WAPÓ, Powiatowa Rada Narodowa w Iławie, sygn. 13, Sprawozdanie z działalności PWRN w Iławie za II 1947, s. 24.

⁶⁷ WAPÓ, Miejska Rada Narodowa w Olsztynie, sygn. 9, Protokół z posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie z 10 XII 1946, s. 109.

TABELA 1. Radni SP w Wojewódzkiej Radzie Narodowej i powiatowych radach narodowych w latach 1946—1950

Sto- pień organi- zacyj- ny ra- dy na- rodo- wej	XI 1946			1947			XII 1948			15 III 1950		
	ogólna liczba rad- nych	liczba rad- nych SP	% rad- nych SP	ogólna liczba rad- nych	liczba rad- nych SP	% rad- nych SP	ogólna liczba rad- nych	liczba rad- nych SP	% rad- nych SP	ogólna liczba rad- nych	liczba rad- nych SP	% rad- nych SP
WRN	60	2	3,3	116	4	3,4	116	4	3,4	116	4	3,4
PRN	.	.	.	885	13	1,5	908	9	1,0	.	.	.

Źródło: CAKC PZPR, Wydział Organizacyjny KW PPR Olsztyn, sygn. 295/IX-248, ss. 27, Ankieta sprawozdawcza KW PPR o organizacjach społecznych w województwie olsztyńskim za XII 1947 i za XI 1948, s. 68; CAHSD, ZWSP Olsztyn, bez sygn., s. 1, Sprawozdanie z działalności Zarządu Wojewódzkiego SP w Olsztynie za okres 21 XII 1946—20 I 1947; KWSP Olsztyn, bez sygn., s. 1, Sprawozdanie z działalności Komitetu Wojewódzkiego i Sekretariatu SP w Olsztynie za okres I I—15 III 1950, s. 1.

Uwaga: dla roku 1948 brak informacji.

opiekę nad niektórymi wsiami, w których mieszkała ludność miejscowa, jak np. Gietrzwałd, Łęgajny, Pluski. W miejscowościach tych organizowano zebrania, na których uczono języka polskiego, zapoznawano z historią Warmii i Mazur, aktualną problematyką społeczno-polityczną kraju i regionu oraz propagowano ideę zbliżenia ludności miejscowej z napływową⁶⁸.

Udział Stronnictwa w rozwoju oświaty był znikomy i ograniczał się do sporadycznego organizowania kursów czytania i pisania dla analfabetów⁶⁹.

Przeprowadzona analiza działalności Stronnictwa Pracy w woj. olsztyńskim od roku 1946 do połowy 1950 pokazała, że Stronnictwo Pracy, ustępując liczebnie innym partiom i stronnictwom politycznym, w miarę swych możliwości organizacyjnych i kadrowych włączyło się w kształtowanie nowych stosunków społeczno-politycznych.

⁶⁸ AWKSD, Wspomnienia J. Szyrmera, s. 2. Ożywioną pracę wśród ludności autochtonicznej prowadzili tacy członkowie Stronnictwa jak: Józef i Halina Szyrmerowie, Bolesław Górnik i Jan Majdecki.

⁶⁹ Ibidem.

DIE ARBEITSPARTEI IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN IN DEN JAHREN 1946—1950

Zusammenfassung

In dem Artikel wurde der Ursprung, die Organisationsentwicklung, die sozialpolitische und wirtschaftliche Tätigkeit der Arbeitspartei (Stronnictwo Pracy) auf dem Gebiet der Wojewodschaft Olsztyn in den Jahren 1946—1950 dargestellt. Diese Partei stand nach ihrer Mitgliederzahl und nach ihrem Organisationsbereich weit hinter anderen politischen Parteien zurück, die in der Wojewodschaft Olsztyn wirkten. Die Mitglieder der Arbeitspartei stammten vorwiegend aus der Intelligenz, den Handwerkern und der Kaufmannschaft. Die Mitgliederzahl betrug im Jahre 1946: 114, und im Jahre 1948: 266 Personen. Das Programm der Arbeitspartei war in vielen sozialökonomischen Fragen verschieden von den Programmen anderer Parteien des Demokratischen Blocks, die Partei hat sich aber dessenungeachtet in

den Prozess des Wiederaufbaus und der Bewirtschaftung der Wojewodschaft Olsztyn eingeschaltet und mit der Polnischen Arbeiterpartei (Polska Partia Robotnicza), der Polnischen Sozialistischen Partei (Polska Partia Socjalistyczna), der Bauernpartei (Stronnictwo Ludowe) und der Demokratischen Partei (Stronnictwo Demokratyczne) zusammengearbeitet. Es war ein Beweis dafür, dass sich die Arbeitspartei an der Integration Ermlands und Masurens mit dem polnischen Mutterland aktiv beteiligt hat.

Übers. J. Serczyk